

Bibliografia literacka wobec przemian prymarnych źródeł bibliograficznych, literaturoznawstwa cyfrowego oraz popularyzacji literatury i nauki w internecie. Przypadek „Polskiej Bibliografii Literackiej”

ABSTRACT: Przysiecka Karolina, *Literary Bibliography in the Face of Transformations of Primary Bibliographic Sources, Digital Literary Studies, and the Popularization of Literature and Science on the Internet. The Case of the “Polish Literary Bibliography”*, “Poznańskie Studia Slawistyczne” 30. Poznań 2026. Wydawnictwo “Poznańskie Studia Polonistyczne,” Adam Mickiewicz University, Poznań, pp. 185–203. ISSN 2084–3011.

The article examines the impact of digital transformation on the functioning of subject bibliographies, using the Polish Literary Bibliography (PBL) as a case study. The point of departure for the analysis is the observation of the gradual disappearance and transformation of primary bibliographic sources, which for decades constituted the foundation of documentation in the fields of literature, theatre, film, radio, and television. The aim of the article is to demonstrate how these changes affect the bibliographic practices of the PBL, what kinds of problems and challenges they generate, and which adaptive strategies have been developed by the team of bibliographers.

The article discusses the limitations of existing systemic solutions, particularly with regard to documenting digital scholarly publications and activities aimed at the popularization of literature and science on the Internet. The analysis shows that the lack of primary bibliographic sources for digital content, as well as the absence of adequate legal regulations, hinders its systematic registration. The conclusions point to the need to develop new bibliographic methods allow of documenting contemporary science under conditions of rapid technological change.

KEYWORDS: Polish Literary Bibliography; bibliographic sources; remediation; open science; science communication

1. Wprowadzenie

Bibliografie dziedzinowe nie są kompendiami tworzonymi od początku do końca na podstawie materiałów zebranych w czasie opracowania z autopsji. Są pracami częściowo zapośredniczonymi, korzystają bowiem z innych – prymarnych źródeł bibliograficznych, np. bibliografii ogólnych, by stworzyć podstawę swojej bibliografii i rozbudowywać ją o nowe rekordy. W ostatnich trzydziestu latach bibliografie dziedzinowe w Polsce, podobnie jak prymarne opracowania dokumentacyjne przeszły przemiany związane z transformacją cyfrową. Bibliograficzne bazy danych zastąpiły bibliografie drukowane lub są one jedną z kilku form udostępniania bibliografii (obok drukowanych wydawnictw ciągłych i ich skanów dostępnych online). Beata Koper i Tomasz Umerle za-uważali, że

bibliografie dziedzinowe obecnie nie są postrzegane jako obiektywne, przejrzyste zasoby, ale stanowią zarówno epistemologiczne, jak i społeczno-polityczne konstrukcje. Funkcjonują w ustalonym, złożonym i dynamicznym ekosystemie infrastruktur cyfrowych, który w ostatnich dekadach uległ cyfrowej transformacji (Koper, Umerle, 2023).

Transformacji cyfrowej uległy same bazy bibliograficzne, a także prymarne opracowania, które są źródłem opisów bibliograficznych dla tych bibliografii.

„Polska Bibliografia Literacka” (dalej: PBL) dokumentuje teorię literatury, historię literatury polskiej, literaturę współczesną i polskie życie literackie, recepcję literatur obcych w Polsce oraz związane z literaturą zagadnienia dotyczące teatru, filmu, radia i telewizji. Rekordy bibliograficzne powstają w wyniku opracowania książek, a także czasopism literackich, społeczno-kulturalnych i naukowych (głównie filologicznych, wydawanych w Polsce i za granicą), pedagogicznych, bibliotekarskich, muzealnych, popularnonaukowych, uniwersyteckich, biuletynów informacyjnych instytucji i towarzystw naukowych, ogólnopolskich dzienników, tygodników opinii. PBL opracowywana jest w Pracowni Bibliografii Bieżącej Instytutu Badań Literackich PAN (dalej: PBB IBL PAN). Początkowo ukazywała się w postaci drukowanej: tak wydane zostały

roczniki z lat 1944/1945–1988 (wyd. w latach 1954–2000)¹. Na przełomie XX i XXI wieku miała miejsce remediacja PBL. Pierwszy rocznik PBL po modernizacji – za rok 1989 – ukazał się na płycie CD i zapoczątkował funkcjonowanie bibliograficznej bazy danych, która obejmuje dziś roczniki 1989–2023².

PBL ze względu na metodę pracy łączy opracowanie materiałów z autopsji z przejmowaniem opisów bibliograficznych z innych źródeł. Bibliografia ta rejestruje różne typy materiałów. Dokumentuje: książki (podmiotowe i przedmiotowe), spektakle teatralne polskich teatrów zawodowych i amatorskich, filmy fabularne pełnometrażowe, filmy dokumentalne poświęcone kulturze, filmy telewizyjne, serie telewizyjne, spektakle Teatru Telewizji, słuchowiska i powieści radiowe, audycje radiowe poświęcone literaturze, telewizyjne programy kulturalne. W PBL uwzględniane są także artykuły z czasopism, wywiady, recenzje, polemiki i pojedyncze teksty literackie publikowane w czasopismach, artykuły z książek zbiorowych.

W tym artykule skupię się na tym, jak zanikanie i przemiany prymarnych źródeł bibliograficznych wpływają na praktykę dokumentacyjną PBL, jakie stwarza to problemy i wyzwania. Kolejnym tematem poruszonym w tekście będą trudności w rozszerzeniu zakresu PBL na cyfrowe publikacje naukowe, audiobooki, podcasty i kanały poświęcone literaturze i kulturze publikowane na platformach streamingowych. Pokażę, czym wymienione typy publikacji z punktu widzenia bibliografii różnią się od drukowanych publikacji oraz audycji emitowanych w tradycyjnych mediach i jak wymienione tutaj zmiany wpływają na praktykę prac bibliograficznych.

1 Roczniki PBL za lata 1944/1945–1988 w postaci skanów są dostępne w Repozytorium Cyfrowym Instytutów Naukowych; <https://tinyurl.com/mwttsmk7> 9.12.2025.

2 Baza danych PBL dostępna jest na dwóch stronach internetowych: <https://pbl.ibl.waw.pl/> i <https://pbl.ibl.poznan.pl/dostep/> 9.12.2025.

2. Zanikanie i remediacja prymarnych źródeł bibliograficznych

W okresie, gdy PBL wydawana była drukiem i w początkowym okresie funkcjonowania bazy danych PBL, bibliografowie pozyskiwali informacje o ukazujących się książkach, premierowych spektaklach, filmach fabularnych, dokumentalnych, telewizyjnych, serialach, słuchowiskach radiowych, programach kulturalnych z prasy i prymarnych źródeł bibliograficznych, które także wydawano drukiem. Na ich podstawie tworzone opisy bibliograficzne (informacje były przepisywane na fiszki, a w późniejszym okresie do bazy danych), wzbogacane później o klasyfikację działów osobowych i rzeczowych PBL oraz adnotacje.

Opisy bibliograficzne książek pochodziły głównie z „Przewodnika Bibliograficznego”, tworzonego na podstawie egzemplarzy obowiązkowych trafiających do Biblioteki Narodowej w Warszawie. Informacje o książkach, których nie odnotowywał „Przewodnik Bibliograficzny” pochodziły z Kartkowego Katalogu Nowości oraz z recenzji opublikowanych w czasopismach, opracowywanych na potrzeby PBL. „Przewodnik Bibliograficzny” ukazywał się drukiem do końca 2009 roku, od 2009 zeszyty są ogłaszane w formie plików PDF, a wszystkie opisy ogłoszone w bieżącej bibliografii narodowej są w elektronicznym katalogu Biblioteki Narodowej (*Przewodnik Bibliograficzny*, b. d.). Od 2020 roku ukazuje się on pod nową nazwą: „Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodnik Bibliograficzny”.

Do rocznika PBL 2008 opisy bibliograficzne premierowych spektakli teatralnych powstawały na podstawie informacji z „Almanachu Sceny Polskiej”. Jego ostatni tom dokumentował sezon 2007/2008 i został wydany w 2013 roku.

Opisy bibliograficzne pełnometrażowych filmów fabularnych, filmów dokumentalnych dotyczących pisarzy, literatury i kultury, filmów telewizyjnych, seriali oraz spektakli Teatru Telewizji były sporządzane na podstawie informacji z czasopism filmowych, np. „Film”, „Kino”, „Film na Świecie”, i telewizyjnych – „Antena”.

Rekordy słuchowisk i powieści radiowych oraz radiowych i telewizyjnych programów kulturalnych tworzone na podstawie informacji z czasopisma „Antena”, które ukazywało się do maja 2002 roku. Przed

1989 rokiem informacje o telewizyjnej i radiowej recepcji literatury były pozyskiwane również podczas kwerend prowadzonych „w archiwach Redakcji Polskiego Radia i Redakcji Programów Artystycznych, Programów Dziecięco-Młodzieżowych i Filmów Telewizyjnych Telewizji Polskiej, Zakładu Dokumentacji Programowej Telewizji Polskiej, a następnie w Ośrodku Informacji i Zbiorów Programowych Polskiego Radia i Telewizji w Warszawie” (Koper, Rosiński, Umerle, 2018, 114).

To zestawienie pokazuje, że w pierwszym piętnastoleciu XXI wieku zespół autorski PBL napotkał problemy z dostępem do prymarnych źródeł bibliograficznych. Jedynie czasopisma filmowe, z których czerpane były dane o pełnometrażowych filmach fabularnych, dokumentalnych i telewizyjnych ukazywały się nadal. Pozostałe źródła przeszły remediację: drukowane publikacje zastępowały bazy danych, lub przestały się ukazywać i nie zawsze były zastępowane przez cyfrowe wersje będące ich bezpośrednią lub pośrednią kontynuacją. W niektórych przypadkach nowe źródła bibliograficzne zawierały inny zestaw informacji, niż ich tradycyjne poprzedniczki.

„Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodnik Bibliograficzny” publikowany jest nadal w formie PDF na stronie internetowej Biblioteki Narodowej. Ale w związku ze zmianą postaci jego wydawania – z drukowanej na cyfrową – i udostępnieniem wszystkich opisów bibliograficznych tworzących ten wykaz w katalogu Biblioteki Narodowej i jej bazach danych, od rocznika PBL za rok 2004 proces przejmowania opisów bibliograficznych książek został zautomatyzowany. Od tego momentu powstają one na podstawie otwartych danych Biblioteki Narodowej w Warszawie. Specjaliści ds. danych pracujący w PBB IBL PAN pozyskują i automatycznie przetwarzają rekordy bibliograficzne Biblioteki Narodowej, a następnie importują dane do bazy PBL, która umożliwia manualną ich edycję i uzupełnienia. W kolejnym kroku dokumentaliści sprawdzają poprawność informacji i wzbogacają rekordy. W ten sposób PBL wykorzystuje metodę *human-in-the-loop*. Opisy bibliograficzne książek, które nie są odnotowywane w bazie danych Biblioteki Narodowej, są tworzone manualnie przez bibliografów na podstawie informacji z recenzji publikowanych w czasopiśmie, rubryk nowości wydawniczych, bibliografii załącznikowych, katalogów bibliotek polskich i zagranicznych bibliotek narodowych, naukowych

portali dziedzinowych oraz na podstawie egzemplarzy przekazywanych PBB IBL PAN przez autorów i wydawców.

Od rocznika PBL 2004 Encyklopedia Teatru Polskiego³ zastąpiła nieukazujący się już „Almanach Sceny Polskiej”. Z tej bazy danych pobierane są rekordy spektakli teatrów zawodowych, które po ich zweryfikowaniu i wzbogaceniu wprowadzane są przez dokumentalistów do bazy danych PBL. Natomiast opisy bibliograficzne spektakli, których nie odnotowuje Encyklopedia Teatru Polskiego (teatrów zawodowych i amatorskich), powstają ręcznie na podstawie informacji zawartych w artykułach prasowych.

W przypadku filmów fabularnych, dokumentalnych, telewizyjnych, seriali telewizyjnych i spektakli Teatru Telewizji nie nastąpiło zaniknięcie prymarnego źródła bibliograficznego. Jednak zespół autorski zdecydował się na zmianę źródła i obecnie rekordy filmów, seriali i spektakli telewizyjnych tworzone są na podstawie informacji z bazy danych Film Polski⁴. Proces ich pozyskania, przetwarzania oraz wprowadzenia do bazy danych PBL przebiega tak samo jak w przypadku rekordów spektakli.

Kiedy pismo „Antena” przestało się ukazywać, nie pojawiło się inne źródło, które wypełniłoby tę lukę i dokumentowałoby słuchowiska i powieści radiowe na tym samym poziomie szczegółowości. Rekordy tych utworów w PBL zawierały następujące informacje: rodzaj audycji, autor sztuki, tytuł, osoby współtworzące, nazwa programu radiowego, daty emisji, czas trwania. Słuchowiska radiowe rejestruje baza wiedzy Encyklopedii Teatru Polskiego, ale informacje tam podawane są z jednej strony mniej szczegółowe niż te, które podawane były w „Antenie” (nie ma danych na temat nazwy programu radiowego, daty emisji, ich długości), a z drugiej bardziej szczegółowe (zawierają informacje np. o obsadzie czy poszczególnych realizatorach, które nie są użyteczne z punktu widzenia tworzenia rekordów bibliograficznych). W tej chwili baza danych PBL nie została uzupełniona o rekordy słuchowisk, ale planowane są prace mające na celu wprowadzenie zmian w metodzie bibliograficznej PBL

3 Encyklopedia Teatru Polskiego: <https://encyklopediateatru.pl/sztuki> 4.12.2025.

4 Film Polski: <https://filmpolski.pl/fp/index.php> 4.12.2025.

i import rekordów z Encyklopedii Teatru Polskiego do bazy danych PBL oraz ich wzbogacenie. Brakuje natomiast źródła, z którego można byłoby przejmować rekordy powieści radiowych, a także radiowych i telewizyjnych programów kulturalnych.

Pracownia Bibliografii Bieżącej IBL PAN w 2017 roku nawiązała kontakt Ośrodkiem Dokumentacji i Zbiorów Programowych Telewizji Polskiej w celu pozyskania metadanych programów kulturalnych i spektakli Teatru Telewizji. TVP zrealizowała zamówienie i po uiszczeniu opłaty została przekazana tabela zawierająca metadane audycji telewizyjnych za lata 1989–2016 (Koper, Rosiński, Umerle, 2018, 116). Jednak z powodu stosowania przez TVP i PBL własnych (lokalnych) formatów metadanych i istotnych różnic w „sposobie pojmowania metadanych”, wpływających na ich wewnętrzną funkcjonalizację (Koper, Rosiński, Umerle, 2018, 119), tabela pozyskana z TVP nie spełniała w pełni oczekiwań i potrzeb PBB IBL PAN. Nie udało się jej przetworzyć i opracować w postaci, która umożliwiałaby import do bazy danych PBL (Koper, Rosiński, Umerle, 2018). W efekcie w PBL dostępne są jedynie rekordy telewizyjnych programów kulturalnych mających premierę do roku 1996 (rekordy spektakli Teatru Telewizji są pobierane z bazy Film Polski).

Zanikanie i przemiany prymarnych źródeł bibliograficznych oznaczały dla zespołu autorskiego PBL nie tylko konieczność znalezienia innych źródeł. Korzystanie z zasobów cyfrowych wymusiło również stworzenie metod pracy uwzględniających wybór rekordów i ich import z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych, a także zdobycie nowych kompetencji przez bibliografów (Koper, Umerle, 2023). Podstawą tworzenia bibliografii czy katalogów bibliotecznych jest przejmowanie lub wymiana danych między różnymi instytucjami czy źródłami bibliograficznymi. Dzieje się to na zasadzie współkatalogowania lub agregacji danych. Jak pisali Koper i Umerle:

Rozwiązania te opierają się na założeniu wykorzystywania rekordów bibliograficznych stworzonych przez inne podmioty dla własnych celów, dostosowując je w różnym stopniu. Umożliwia to ograniczenie dublowania wysiłków (...) i unikanie opóźnień [w opracowaniu – K.P.] bibliograficznym publikacji (...).

Taka procedura jest współcześnie standardem prac bibliograficznych. W tym sensie transformację cyfrową dopełniać musi automatyzacja pozyskiwania i przetwarzania danych w postaci tworzenia narzędzi informatycznych oraz prowadzenia wewnętrznych programistycznych procesów automatyzujących przetwarzanie danych. Taką automatyzację wdrożono poprzez budowę narzędzia do automatycznego importu danych książkowych w ramach systemu do ręcznego tworzenia rekordów bibliograficznych (Koper, Umerle, 2023).

Zmiana źródeł bibliograficznych – z drukowanych na cyfrowe – wymusiła zmianę sposobu pracy bibliografów. W tej sytuacji pojawiała się także potrzeba nabywania przez nich cyfrowych kompetencji. Konieczna okazała się automatyzacja procesów, które do tej pory prowadzone były manualnie oraz stworzenie uniwersalnego importera danych bibliograficznych (Koper, Umerle, 2023).

W zespole, w którym do tej pory prace dokumentacyjne wykonywane były ręcznie, pojawiło się zapotrzebowanie na specjalistów potrafiących pozyskiwać cyfrowe dane, automatycznie je przetwarzać i importować do bazy danych PBL. Po tych zmianach zespół łączy automatyczne pozyskiwanie i przetwarzanie danych z metodą *human-in-the-loop*.

Opisane powyżej zmiany związane z zanikaniem i przemianą prymarnych źródeł bibliograficznych to nie jedyne wyzwania związane z transformacją cyfrową, z którymi musi mierzyć się PBL. W historii PBL można wskazać momenty, w których zakres bibliografii był rozszerzany. Zespół autorski PBL dostrzegał pojawienie się nowych form adaptacji literatury i nowych nośników, na których były publikowane teksty literackie, naukowe, spektakle teatralne, telewizyjne, filmy, programy o kulturze. W roczniku PBL za rok 1966 (wyd. 1969) po raz pierwszy zostały uwzględnione radiowe i telewizyjne adaptacje utworów literackich oraz programy kulturalne emitowane na antenach Polskiego Radia i Telewizji Polskiej. Wraz z kolejnymi zmianami, bibliografia ta zaczęła odnotowywać materiały wchodzące w zakres PBL publikowane na fizycznych nośnikach cyfrowych (wydawane samodzielnie lub towarzyszące książkom drukowanym), np. płytach CD, które są rejestrowane przez Bibliotekę Narodową. Przykładami takich wydań są np. powieść Michaela Joyce'a *Popołudnie, pewna historia* (2011), płyta

„Warszawy Prusa” (2012)⁵ czy *Psalterz Potockich z Kolekcji Wilanowskiej* (2004), audiobooki wydawane na płytach np. *Baśnie Andersena* (2005).

W odpowiedzi na zmieniające się formy publikacji, nośniki czy pojawiające się problemy badawcze zarówno bibliografowie, jak i naukowcy stają przed koniecznością zapewnienia rzetelnej dokumentacji nowych zjawisk kulturowych i naukowych. Często wymaga to stworzenia kompendiów dokumentacyjnych lub poszerzenia zakresu istniejących opracowań, które dostarczą materiału do dalszych badań interpretacyjnych. Potrzebę uzupełnienia luk dokumentacyjnych dostrzegano już wcześniej. Przykładowo Ewa Głębińska, widząc wyzwania dla literaturoznawstwa związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, wystąpiła z postulatem przygotowania opracowań dokumentacyjnych i baz danych służących badaniu związków literatury polskiej z literaturami innych krajów oraz obecności obcych literatur w Polsce (Głębińska, 2005, 725). Z kolei Zyta Szymańska zwracała uwagę na potrzebę sporządzenia „wykazu braków w przekładach na język polski arcydzieł literatury światowej z różnych epok” (Szymańska, 2010, 104), który umożliwiłby bardziej kompleksowe badanie tego zagadnienia.

3. Literaturoznawstwo cyfrowe oraz popularyzacja literatury i nauki w internecie

Kolejnym wielkim wyzwaniem jest dokumentowanie publikacji naukowych, treści dotyczących literatury, teatru i filmu udostępnianych w internecie i wykorzystujących jego specyficzne formy komunikacji. W ostatnich latach obserwujemy intensywny rozwój życia literackiego i naukowego w przestrzeni cyfrowej. Pojawiają się zarówno nowe formy publikacji, jak i kolejne przedsięwzięcia (np. nowe podcasty, nowe czasopisma internetowe). Zarówno konkretne realizacje, jak i informacje o nich są rozproszone w sieci.

5 Koncepcja merytoryczna, koncepcja audiowizualna, scenariusz: B. Szlezyński, K. Niciński, K. Tuszyńska, projekt graficzny: K. Stanny. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.

Obieg informacji o nowych projektach odbywa się w zamkniętej grupie środowiskowej. Stanowi to wyzwanie dla dokumentacji tych zjawisk. W PBL, którego zadaniem jest dokumentowanie obiegu drukowanego, odnotowywane są przejawy internetowej kultury literackiej, ale tylko wtedy gdy mają recepcję w źródłach drukowanych. Informacje o nich nie są pozyskiwane w sposób systematyczny, bo nie ma prymarnych źródeł, które by je odnotowywały. „Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodnik Bibliograficzny” i baza danych BN odnotowują publikacje drukowane i publikacje elektroniczne wydawane na nośnikach fizycznych (przede wszystkim na podstawie egzemplarza obowiązkowego). W PBL rekordy materiałów cyfrowych są tworzone na podstawie informacji z opracowywanego artykułu czy książki drukowanej. W bazie danych PBL można znaleźć rekordy wczesnych polskich hipertekstów, np. *Bloku* Sławomira Shutego, *Końca świata według Emeryka* Radosława Nowakowskiego. Jednak współcześnie, gdy w wyniku dynamicznych przemian technologicznych zmienia się nauka, formy publikacji prac naukowych i metody dotarcia z naukową wiedzą do społeczeństwa, trudno nie dostrzegać konieczności dokumentowania także tych, cyfrowych zjawisk. Niestety są one rozproszone w internecie, a obecne regulacje prawne, stworzone dla tradycyjnego obiegu wydawniczego, nie są dostosowywane do nowych warunków.

Ustawa z dnia 7 listopada 1996 roku o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych określa powinności wydawców w zakresie przekazywania egzemplarzy publikacji do bibliotek i Filmoteki Narodowej oraz obowiązki bibliotek w zakresie gromadzenia dorobku wydawniczego (Ustawa, 1996, 1). Ustawodawca rozumie publikację jako:

dzieła zwielokrotnione dowolną techniką w celu rozpowszechnienia, a w szczególności:

- 1) piśmiennicze, jak: książki, broszury, gazety, czasopisma i inne wydawnictwa ciągłe, druki ulotne, afisze;
- 2) graficzne i graficzno-piśmiennicze, jak: mapy, plakaty, plany, wykresy, tabele, rysunki, ilustracje, nuty;
- 3) audiowizualne utrwalające dźwięk, obraz lub obraz i dźwięk, jak: płyty, taśmy, kasety, przeźrocza, mikrofilmy, mikrofisz;

- 4) zapisane na nośnikach elektronicznych;
- 5) oprogramowanie komputerowe (Ustawa, 1996, 1/2).

Jednak ustawa z 1996 roku nie była aktualizowana. Przepisy nie wyjaśniają, jakiego rodzaju publikacje zapisane na nośnikach elektronicznych muszą być przekazywane do bibliotek. Wymogiem przekazywania egzemplarza obowiązkowego (w postaci cyfrowej) nie są objęte publikacje cyfrowe, które nie ukazują się na nośnikach fizycznych (*born digital*), których jedynym miejscem publikacji jest internet. Z punktu widzenia bibliografii, szczególnie bibliografii dziedzinowej, jaką jest PBL, ważna jest zarówno dostępność egzemplarzy w bibliotekach mających obowiązek wieczystego archiwizowania egzemplarzy publikacji przekazanych na mocy wspomnianej ustawy, jak i rejestrowanie tych publikacji w bibliografiach składających się na bibliografię narodową.

Instytucją zajmującą się w Polsce gromadzeniem publikacji i tworzeniem bibliografii narodowej jest Biblioteka Narodowa w Warszawie. Zgodnie ze swoim statutem,

Biblioteka gromadzi, opracowuje, przechowuje i udostępnia materiały biblioteczne, zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza dokumenty: graficzne (piśmiennicze, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne), dźwiękowe, audiowizualne i elektroniczne" (*Statut Biblioteki Narodowej*, 2007 ze zm., § 8, pkt. 1).

W praktyce, opracowuje ona i udostępnia następujące bibliografie składające się na bibliografię narodową: „Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodnik Bibliograficzny”, „Bibliografię podziemnych druków zwartych z lat 1976–1989”, „Bibliografię polską 1901–1939”, „Polonica zagraniczne”, „Bibliografię Wydawnictw Ciągłych”, „Bibliografię Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł”, „Bibliografię niezależnych wydawnictw ciągłych z lat 1976–1990”, „Bibliografię Zawartości Czołpism”, „Bibliografię Dokumentów Elektronicznych”, „Bibliografię Dokumentów Kartograficznych”, „Bibliografię Dokumentów Dźwiękowych”. Wszystkie opisy ogłoszone w powyższych bibliografiach dostępne są

w elektronicznym katalogu Biblioteki Narodowej oraz w jej bazach danych⁶.

Z punktu widzenia zagadnienia analizowanego w tej części artykułu – rejestracji publikacji elektronicznych – najważniejsza jest „Bibliografia Dokumentów Elektronicznych”. Biblioteka Narodowa rejestruje dokumenty elektroniczne od 1998 roku, wpływają one do biblioteki przede wszystkim jako egzemplarz obowiązkowy przekazywany przez wydawców⁷. Wydawcy przekazują publikacje zapisane na nośnikach fizycznych (np. ebooki i audiobooki na płytach CD), publikacje zapisane w formatach cyfrowych (np. ebooki w formacie PDF czy nagrania dźwiękowa w formacie mp3), a także czasopisma elektroniczne. „Bibliografia Dokumentów Elektronicznych”⁸ ukazywała się w latach 2001–2015, obecnie publikacje elektroniczne gromadzone są w katalogu Biblioteki Narodowej. Kataloguje ona: „książki, materiały konferencyjne, rozprawy doktorskie i habilitacyjne, spisy bibliograficzne, mapy i atlasy, programy multimedialne i edukacyjne” (*Bibliografia Dokumentów Elektronicznych*. (b. d.)). Co istotne dla tematu tego artykułu, bibliografia ta nie rejestruje: raportów z prac naukowo-badawczych, dokumentów życia społecznego. Według danych z 2015 roku Biblioteka Narodowa ewidencjonuje dokumenty elektroniczne offline i online samoistne i niesamoistne wydawniczo, „wśród których znajdują się między innymi: encyklopedie, słowniki językowe, podręczniki, teksty i opracowania literatury pięknej, materiały do nauczania języków obcych, publikacje prawnicze, poradniki, normy, aprobaty techniczne, materiały komisji sejmowych i senackich, dzienniki urzędowe, wydawnictwa multimedialne oraz gry komputerowe” (*Publikacje elektroniczne*. (b. d.)).

Biorąc pod uwagę fakt, że podstawą do rejestracji publikacji cyfrowych jest dla BN egzemplarz obowiązkowy, można uznać, że nie dokumentuje ona wszystkich publikacji elektronicznych ukazujących się w Polsce czy w polskim internecie, także naukowych. Obecny system ewidencjonowania publikacji elektronicznych jest niewystarczający. Wiele publikacji *born digital* nie trafia do rejestru Biblioteki Narodowej,

6 <https://mak.bn.org.pl/w10.htm>; <https://data.bn.org.pl/databases> 9.12.2025.

7 <https://tinyurl.com/3wbwwbc4> 6.12.2025.

8 <https://tinyurl.com/y3cbp7us> 6.12.2025.

a dynamicznie rozwijające się w internecie obiegi literacki i naukowy są dokumentowane jedynie częściowo. Zatem istnieje potrzeba dostosowania systemu ich dokumentowania do realiów współczesnej komunikacji literackiej i naukowej.

W ostatnich latach obserwujemy intensywny rozwój innowacyjnych form publikacji naukowych, życia literackiego i naukowego w internecie, związanych m.in. z otwartą nauką. Innowacyjne formy publikacji naukowych łączy to, że często są efektami realizacji projektów naukowych finansowanych z grantów, przygotowywane są i publikowane przez zespół badawczy, a nie wydawnictwo, są opublikowane w internecie, często na stronach internetowych stworzonych na potrzeby projektu, czasami na platformach gromadzących różnego rodzaju cyfrowe publikacje naukowe. Są one rozproszone, informacje o nich krążą w środowisku naukowym, ale nie są rejestrowane w żadnym wykazie składającym się na bibliografię narodową, ani w bibliografiach dziedzinowych, których podstawą są wykazy tworzone przez Bibliotekę Narodową. Ze względu na swoją cyfrową postać i brak wydawcy nie podlegają obowiązkowi przekazywania egzemplarza obowiązkowego do Biblioteki Narodowej i innych bibliotek. Są to np. naukowe edycje cyfrowe, monografie cyfrowe, kolekcje cyfrowe wykorzystujące cyfrową kartografię czy prace z zakresu dokumentacji.

Monografia cyfrowa to

rodzaj prezentacji wyników badań, który w założeniu przystosowany jest do funkcjonowania w przestrzeni cyfrowej (ang. *born digital*) i który w sposób bezstratny nie może zostać przekonwertowany na monografię tradycyjną. Integralność wszelkich elementów multimedialnych (dźwięk, obraz, kod programistyczny, bazy danych itd.) jest jednym z podstawowych wyróżników tej formy publikacji (Szleszyński, Rams, 2023).

Jest czymś innym niż ebook, jak podkreślają Szleszyński i Rams, książka w formacie PDF (lub innym) umieszczona w sieci nie jest monografią cyfrową, ponieważ „dystrybucja tekstu w formacie PDF nie zmienia zasadniczo jego sposobu tworzenia ani jego właściwości. Kluczowe w tym przypadku jest pozostawanie w paradygmacie druku – liniowej i statycznej strukturze treści, powielającej formę książki papierowej,

nawet gdy publikowana jest w Internecie" (Szleszyński, Rams, 2023). Natomiast monografie cyfrowe „wykorzystują środowisko internetowe dla poszerzania możliwości prezentowania i tworzenia treści” (Szleszyński, Rams, 2023). Monografie cyfrowe spełniające przywołaną definicję publikowane są na przeznaczonych dla nich stronach internetowych lub platformach służących do prezentacji wyników badań naukowych w internecie takich jak np. Nowa Panorama Literatury Polskiej⁹.

Swoje wersje cyfrowe mają także opracowania z zakresu dokumentacji literackiej – bibliografie, słowniki biograficzne i biobibliograficzne, kalendaria życia i twórczości pisarzy. Jedne przeszły remediację i publikowane są już jedynie w postaci cyfrowej, drugie powstały jako bazy danych czy strony internetowe i nie mają swoich wersji drukowanych. Często nie mają numerów ISBN czy ISSN, nie są rejestrowane w bibliografii narodowej, ale są narzędziami pomocniczymi literaturoznawstwa, zawierają cenne informacje i powinny być znane badaczom. Przykładami takich opracowań są bibliograficzne bazy danych takie jak: Retrospektywna Bibliografia Literackiej Zawartości Czasopism XIX i XX w. (do 1939 r.), tak zwana Kartoteka Bara¹⁰, iSybisław. Bibliograficzna baza danych światowego językoznawstwa slawistycznego¹¹; cyfrowe słowniki biograficzne i biobibliograficzne, np. Polscy pisarze i badacze literatury XX i XXI wieku¹², Tłumacze literatury w odrodzonej Rzeczypospolitej (1914–1939)¹³, Słownik biograficzny polskich pisarek emigracyjnych 1939–1989¹⁴, Wielkopolski Słownik Pisarek¹⁵; cyfrowe kalendaria życia i twórczości pisarzy, np. Kalendarium życia, twórczości

9 Nowa Panorama Literatury Polskiej. <https://nplp.pl/> 9.12.2025.

10 Bibliografia Bara. <http://bar.ibl.waw.pl/> 9.12.2025.

11 iSybisław. Bibliograficzna baza danych światowego językoznawstwa slawistycznego. <http://www.isybislaw.ispan.waw.pl/> 9.12.2025.

12 Polscy pisarze i badacze literatury XX i XXI wieku. <https://pisarzeibadacze.ibl.edu.pl/> 9.12.2025.

13 Tłumacze literatury w odrodzonej Rzeczypospolitej (1914–1939). <https://sloownik.nplp.pl/> 9.12.2025.

14 Słownik biograficzny polskich pisarek emigracyjnych 1939–1989. <https://polskiepisarkiemigracyjne.pl/> 9.12.2025.

15 Wielkopolski Słownik Pisarek. <https://tinyurl.com/yfvjrb5y> 9.12.2025.

i recepcji Brunona Schulza¹⁶, kalendaria Adama Zagajewskiego¹⁷, Ryszarda Krynickiego¹⁸, Stanisława Barańczaka¹⁹.

Życie literackie i naukowe toczy się także w internecie. Pisarze prowadzą własne strony internetowe, blogi, a także profile na platformach społecznościowych, na których dzielą się swoimi opiniami i wchodzą w interakcje z czytelnikami i innymi uczestnikami życia literackiego. Rozwijają się także czasopisma internetowe i serwisy oraz portale poświęcone kulturze. W ostatnich latach obserwujemy intensywny rozwój podcastów literackich i naukowych. Podcasty są odpowiednikami audycji radiowych, ale publikowane są m.in. na platformach streamingowych. Tworzą je zarówno stacje radiowe, jak i redakcje czasopism, np. *Polityka o Książkach*²⁰, *Rzecz o Książkach*²¹; instytucje zajmujące się promocją czytelnictwa, np. Wrocławski Dom Literatury²² czy twórcy cyfrowi, dziennikarze²³, badacze²⁴. Powstają także podcasty naukowe, których celem jest m.in. promocja badań naukowych, np. *Spotkania Biuletynu*²⁵, *Radio Naukowe – Podcast Karoliny Głowackiej*²⁶.

Bibliografia narodowa nie rejestruje publikacji typowych dla tych elementów cyfrowego systemu literackiego i naukowego. Nie robi tego w pełni żadna inna instytucja. W PBB IBL PAN w latach 2023–2026 realizowany był projekt mający na celu opracowanie bibliografii polskiej internetowej kultury cyfrowej²⁷. To przedsięwzięcie innowacyjne

16 Kalendarium życia, twórczości i recepcji Brunona Schulza. <https://schulzforum.pl/pl/9.12.2025>.

17 Kalendarium Adama Zagajewskiego. <https://tinyurl.com/5feexj3e> 9.12.2025.

18 Kalendarium Ryszarda Krynickiego. <https://tinyurl.com/4738wp2p> 9.12.2025.

19 Kalendarium Stanisława Barańczaka. <https://tinyurl.com/av9t7966> 9.12.2025.

20 *Polityka o Książkach*. https://tiny.pl/7zt6_odvf 9.12.2025.

21 *Rzecz o Książkach*. <https://tinyurl.com/mwsxcd5e> 9.12.2025.

22 Wrocławski Dom Literatury. <https://tinyurl.com/bazvsfz4> 9.12.2025.

23 *Alfabet Wojtusika*. <https://tinyurl.com/mprftpcr> 9.12.2025.

24 *Raport z Literatury*. <https://tinyurl.com/2j2p8bu5> 9.12.2025.

25 *Spotkania Biuletynu*. <https://tinyurl.com/39xpj4t6> 9.12.2025.

26 *Radio Naukowe – Podcast Karoliny Głowackiej*. <https://radionaukowe.pl/podcasty/> 9.12.2025.

27 Bibliografia internetowej kultury cyfrowej powstała w ramach projektu „Bibliografia polskiej internetowej kultury cyfrowej wraz z katalogiem źródeł i archiwum. Uzupełnienie «Polskiej Bibliografii Literackiej» nr NPRH/DN/

i pionierskie, pierwsza w Polsce próba rejestrowania literackich treści w internecie. Ze względu na warunki jego realizacji – projekt 3-letni z określonym finansowaniem – i to, że jest to pierwsza inicjatywa podejmująca zadania związane z dokumentacją kultury cyfrowej w Polsce, która ma ponad 20-letnią historię i jest rozległa, zespół projektowy musiał wybrać zakres zadań, które będą możliwe do zrealizowania. Dlatego w jego ramach powstała bibliografia zawartości ok. 200: serwisów i portali internetowych, czasopism internetowych, które nie mają wersji drukowanej, oraz blogów. Uwzględnia ona teksty literackie publikowane na wymienionych typach stron internetowych, publikacje stanowiące recepcję utworów publikowanych w obiegu drukowanym i cyfrowym oraz artykuły na temat teatru i filmu. Zatem bibliografia ta odpowiada zakresowi PBL tylko częściowo. Skupia się na ewidencjonowaniu i dokumentowaniu zawartości cyfrowych odpowiedników wydawnictw ciągłych, natomiast pomija cyfrowe odpowiedniki książek (literackich i naukowych), platformy publikujące spektakle, filmy, seriale, słuchowiska oraz podcasty²⁸. Nie rejestruje również zawartości internetowych czasopism naukowych, cyfrowych opracowań z zakresu dokumentacji literackiej. Do zrealizowania zostaje nadal wiele zadań, m.in. ewidencjonowanie innowacyjnych form publikacji naukowych; zawartości platform streamingowych emitujących spektakle, filmy, seriale, audiobooki; podcastów literackich, naukowych.

Ważne jest to, by dokumentować publikacje cyfrowe, ponieważ są one rozproszone w internecie, informacje o nich krążą w środowisku literackim, naukowym, ale nie docierają do wszystkich potencjalnie zainteresowanych nimi osób. Konieczne jest ich ewidencjonowanie i gromadzenie informacji o ich recepcji. Dzięki temu więcej osób dowie się

SP/495736/2021/10 realizowanego w ramach „Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki” w latach 2023–2026. Dostępna jest pod adresem: <https://tinyurl.com/5x7zbmbx> 16.06.2026.

28 W ramach projektu poza bibliografią zawartości ok. 200 stron internetowych powstał Wykaz internetowych źródeł literackich, który jest rozległym i aktualnym rejestrem stron związanych z literaturą, teatrem i filmem, uwzględniającym nowe typy źródeł, np. podcasty, platformy VOD, profile na portalach społecznościowych i eksperymentalne formy literacko-cyfrowe. Wykaz dostępny jest pod adresem: <https://tinyurl.com/yx96ajv4> 16.06.2026.

o ich istnieniu, będzie mogło wykorzystać w swojej pracy naukowej. Kolejnym efektem rejestracji publikacji cyfrowych jest uchronienie ich przed zapomnieniem, ponieważ treści te, tak jak każde inne treści w internecie są narażone na znikanie, np. z powodu braku środków na utrzymanie strony internetowej czy ataki hakerskie. W ostatnim czasie zniknął ciekawy projekt Republika Marzeń o twórczości Brunona Schulza²⁹. Ponadto dokumentacja literatury cyfrowej i życia literackiego w internecie, a także rozwoju literaturoznawstwa oraz życia naukowego spowodowanego transformacją cyfrową pozwoli w przyszłości na całościowe, przekrojowe badanie tych zagadnień. Badania tych zjawisk możliwe są bez odpowiedniej bibliografii, ale są one wówczas fragmentaryczne.

4. Wnioski

Przeprowadzone analizy pokazują, że transformacja cyfrowa zasadniczo zmieniła warunki funkcjonowania „Polskiej Bibliografii Literackiej”. Zanikanie tradycyjnych, drukowanych prymarnych źródeł bibliograficznych oraz ich remediacja do postaci cyfrowych wymusiły nie tylko zmianę źródeł informacji, lecz także reorganizację metod pracy bibliografów. Pracę w pełni manualną zastąpił proces, na który składa się automatyczne pozyskiwanie danych, ich przetwarzanie oraz manualna weryfikacja i wzbogacanie rekordów.

Kolejnym problemem, z którym muszą zmierzyć się bibliografowie jest brak systemowej rejestracji publikacji cyfrowych, zwłaszcza tych powstających poza tradycyjnym obiegiem wydawniczym: innowacyjnych form publikacji naukowych, cyfrowych opracowań dokumentacyjnych oraz działań mających na celu popularyzację literatury i nauki, np. podcastów czy treści publikowanych na platformach streamingowych i na platformach społecznościowych. Brak prymarnych źródeł bibliograficznych dla treści cyfrowych oraz niedostosowanie przepisów dotyczących

²⁹ Projekt zarchiwizowany w Wayback Machine. Republika Marzeń. <https://tinyurl.com/a5zjcnd2> 9.12.2025.

egzemplarza obowiązkowego powodują, że część współczesnego życia literackiego i naukowego pozostaje poza zasięgiem bibliografii narodowej i dziedzinowych. Dlatego dokumentacja cyfrowych publikacji wymaga opracowania nowych, innowacyjnych metod bibliograficznych oraz narzędzi, które pozwolą na rejestrowanie rozproszonych i czasami zanikających treści publikowanych w internecie. Przykład działań podejmowanych w PBL pokazuje, że dokumentowanie nowych zjawisk jest możliwe, gdy bibliografowie dostosowują praktyki bibliograficzne do zmieniających się warunków lub wypracowują nowe, poszukują nowych źródeł danych i rozwijają swoje kompetencje cyfrowe.

Literatura

- Alfabet Wojtusika. <https://tinyurl.com/mprftpcr> 9.12.2025.
- Bibliografia Bara. <http://bar.ibl.waw.pl/> 9.12.2025.
- Biblioteka Narodowa. (b. d.). *Bibliografia Dokumentów Elektronicznych*. <https://tinyurl.com/y3cbp7us> 6.12.2025.
- Biblioteka Narodowa. (b. d.). *Przewodnik Bibliograficzny*. (b. d.). <https://tinyurl.com/bdh7866j> 4.12.2025.
- Biblioteka Narodowa. (b. d.). *Publikacje elektroniczne*. <https://tinyurl.com/3wb-wwbc4> 6.12.2025.
- Biblioteka Narodowa. (b. d.). *Statut*. <https://www.bn.org.pl/o-nas/statut/> 6.12.2025.
- Encyklopedia Teatru Polskiego. <https://encyklopediateatru.pl/> 4.12.2025.
- Film Polski. <https://filmpolski.pl/fp/index.php> 4.12.2025.
- Głębińska, E. (2005). *Jaka dokumentacja literatury jest nam dzisiaj potrzebna*. W: *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja. Zjazd Polonistów, Kraków, 22–25 września 2004*. Red. M. Czermińska i in. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, s. 717–725.
- iPBL – polski internet literacki. <https://tinyurl.com/5x7zbmbx> 16.06.2026.
- iSybislav. Bibliograficzna baza danych światowego językoznawstwa slawistycznego. <http://www.isybislav.ispan.waw.pl/> 9.12.2025.
- Kalendarium Adama Zagajewskiego. <https://tinyurl.com/5feexj3e> 9.12.2025.
- Kalendarium Ryszarda Krynickiego. <https://tinyurl.com/4738wp2p> 9.12.2025.
- Kalendarium Stanisława Barańczaka. <https://tinyurl.com/av9t7966> 9.12.2025.
- Kalendarium życia, twórczości i recepcji Brunona Schulza. <https://schulzforum.pl/pl/> 9.12.2025.
- Koper, B., Rosiński, C., Umerle, T. (2018). *Dokumentacja kultury a cyfrowe zasoby archiwalne. Przypadek Polskiej Bibliografii Literackiej (PBL) i Archiwum Telewizji Polskiej*. „Archiwa – Kancelarie – Zbiory”, nr 9, s. 109–124.

- Koper, B., Umerle, T. (2023). *Bibliografie cyfrowe*. W: *Panorama literaturoznawstwa cyfrowego*. Red. M. Maryl, B. Szleszyński, T. Umerle, M. Błaszczynska, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN. <https://tinyurl.com/2mzpeba4> 4.12.2025.
- Nowa Panorama Literatury Polskiej. <https://nplp.pl/> 9.12.2025.
- Polityka o Książkach. https://tiny.pl/7zt6_odvf 9.12.2025.
- Polscy pisarze i badacze literatury XX i XXI wieku. <https://pisarzeibadacze.ibl.edu.pl/> 9.12.2025.
- „Polska Bibliografia Literacka”. <https://pbl.ibl.poznan.pl/dostep/> 9.12.2025.
- „Polska Bibliografia Literacka”. <https://pbl.ibl.waw.pl/> 9.12.2025.
- Radio Naukowe – Podcast Karoliny Głowackiej. <https://radionaukowe.pl/podcasty/> 9.12.2025.
- Raport z Literatury. <https://tinyurl.com/2j2p8bu5> 9.12.2025.
- Republika Marzeń. <https://tinyurl.com/a5zjcdn2> 9.12.2025.
- Rzecz o Książkach. <https://tinyurl.com/mwsxcd5e> 9.12.2025.
- Słownik biograficzny polskich pisarek emigracyjnych 1939–1989. <https://polskiepisarkiemigracyjne.pl/> 9.12.2025.
- Spotkania Biuletynu. <https://tinyurl.com/39xpj4t6> 9.12.2025.
- Szleszyński, B., Rams, P. (2023). *Monografie cyfrowe*. W: *Panorama literaturoznawstwa cyfrowego*. Red. M. Maryl, B. Szleszyński, T. Umerle, M. Błaszczynska, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN. <https://tinyurl.com/vh9jnfsf> 4.12.2025.
- Szymańska, Z. (2010). *Bibliografia literacka w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk (1948–2010) – geneza, dokonania, perspektywy*. „Biblioteka”, nr 14, s. 77–107. <https://tinyurl.com/4uytvmnp> 17.06.2026.
- Tłumacze literatury w odrodzonej Rzeczypospolitej (1914–1939). <https://slownik.nplp.pl/> 9.12.2025.
- Ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych. (1996). <https://tinyurl.com/3mebfu9p> 6.12.2025.
- Wielkopolski Słownik Pisarek. <https://tinyurl.com/yfvjrb5y> 9.12.2025.
- Wrocławski Dom Literatury. <https://tinyurl.com/bazvsfz4> 9.12.2025.
- Wykaz internetowych źródeł literackich. <https://tinyurl.com/yx96ajv4> 16.06.2026.

- **KAROLINA PRZYSIECKA, PhD** is a literary scholar. She works at the Department of Current Bibliography of the Institute of Literary Research Polish Academy of Science. She is the author of the book *Od druku do bazy danych. „Polska Bibliografia Literacka” w procesie jej remediacji i ewolucji literaturoznawstwa polskiego* (Warsaw 2025). She is also a co-creator of the databases: Polish Literary Bibliography, Bar’s Bibliography (retrospective bibliography), European Literary Bibliography, and the collection iPBL – Polish Literary Internet. Her research interests include literary bibliography, literary documentation, contemporary literary life, and the digital humanities.